

УДК [377.36–057.876:61]:37.037

О. О. Коваленко

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ФАКТОРНО-КРИТЕРІАЛЬНА МОДЕЛЬ ОЦІНЮВАННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ САМОСТІЙНОСТІ У СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ КОЛЕДЖІВ

У статті визначено підходи науковців до розкриття сутності дефініції «самостійність»; обґрунтовано критерії й показники вияву названої якості; з урахуванням наукових принципів кваліметрії укладено факторно-критеріальну модель оцінки рівнів сформованості самостійності; визначено рівень сформованості названої якості у студентів медичних коледжів на констатувальному етапі експерименту.

Ключові слова: самостійність, студенти, оцінювання, рівні, факторно-критеріальна модель, медичний коледж.

Постановка проблеми. Забезпечення закладів охорони здоров'я України кваліфікованими кадрами є одним із важливих чинників, який впливає на якість надання медичної допомоги населенню. Зазначена проблема набуває ще більшого значення в період реформування охорони здоров'я, оскільки в цей час змінюються правові, економічні й організаційні основи системи суспільних відносин, а також відбувається формування нових стереотипів професійної поведінки молодших медичних працівників.

У сучасних умовах традиційні уявлення про молодший медичний персонал (медичні сестри, фельдшери, акушери, лаборанти, фармацевти, помічники санітарного лікаря), що виконує допоміжні функції в системі охорони здоров'я, безнадійно застаріли. Новий глобальний підхід до охорони здоров'я населення, який базується на принципах первинної медико-санітарної допомоги вимагає переосмислення ролі молодшого медичного працівника, який, перебуваючи у сфері первинного контакту з населенням, може, за умови відповідної підготовки й сформованості такої якості, як самостійність, активно впливати на формування в населення здорового способу життя, усвідомлення обов'язків, орієнтованих не тільки на хворобу, але й на профілактику захворювання, збереження та зміцнення індивідуального й громадського здоров'я. Тому цілеспрямоване формування самостійності як особистісної та професійної якості є необхідним складником їхньої фахової підготовки.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз стану наукової розробки проблеми дав підстави свідчити, що питання фахової підготовки молодшого медичного персоналу досліджуються науковцями в таких напрямках:

- історичні аспекти розвитку медицини та медичної освіти (В. Банщиков, О. Голяченко, М. Ганіткевич);
- педагогічні умови організації виховної роботи в медичному коледжі (І. Кузнєцова, Х. Мазепа);
- теоретико-організаційні засади формування професійних цінностей молодшого медичного персоналу (О. Андрійчук, К. Куренкова);
- питання формування в студентів медичного коледжу готовності до пропаганди й реалізації ідей здорового способу життя в майбутній професійній діяльності (В. Бабаліч).

Незважаючи на вагомий внесок науковців у розробку питань професійної підготовки молодшого медичного персоналу в умовах навчання у ВНЗ I–II рівнів акредитації, проблема формування самостійності як важливої особистісної та професійної якості не стала предметом спеціального дослідження

Мета статті полягає в обґрунтуванні критеріїв і показників самостійності особистості й розробці факторно-критеріальної моделі оцінки рівнів сформованості названої якості у студентів медичних коледжів.

Виклад основного матеріалу. Результати наукового пошуку засвідчили, що в психолого-педагогічній літературі відсутній єдиний підхід до характеристики дефініції «самостійність». Остання розглядається як форма прояву життєдіяльності особистості (А. Пинкевич); умова продуктивності мисленевих процесів (П. Блонський, А. Матюшкін, Н. Менчинська); риса характеру, що визначає ставлення особистості до діяльності (Н. Левітов, Л. Піменова, В. Селіванов); вольова дія, що характеризує розумову діяльність, ознака активності особистості (Г. Щукіна); показник рівнів розвитку певних якостей особистості, її характеру, волі, критичності, активності (Р. Лемберг, Л. Піменова, Г. Щукіна); потреба, вміння самостійно мислити, бачити проблему, ставити запитання, здатність орієнтуватися в новій ситуації (Д. Богоявлінська, А. Брушлинський, В. Давидов, М. Данилов, М. Махмутов); інтегральна характеристика особистісно-групової структури (Ю. Янотовська); здатність до індивідуального виконання завдань, вирішення пізнавальних задач (Б. Єсіпов, І. Лернер, П. Підкасистий); здатність систематизувати, планувати, регулювати свою діяльність без сторонньої допомоги й безпосереднього керівництва (І. Петкова, З. Решетова, К. Платонов); готовність до власного цілепокладання й діяльності (Н. Половнікова); якість особистості, соціальна цінність якої обумовлена її спрямованістю, рівнем активності людини як суб'єкта (Б. Ананьєв, В. Безпалько, Л. Жарова, В. Іванов, В. Крутецький,

С. Рубінштейн); спосіб саморегуляції особистості, який забезпечує високий рівень розвитку дієздатності, мобілізації та концентрації всіх життєвих сил, спрямованих на вирішення суспільно значущих завдань (Л. Ростовецька); інтегративна якість особистості (М. Дидора, Н. Дідусь, А. Щербаков) тощо.

Утім, не дивлячись на різноплановість підходів учених до характеристики дефініції «самостійність», більшість із них доходить спільної думки щодо такої її складової, як готовність особистості до діяльності й активного прояву цієї готовності. Вищезазначене дозволяє стверджувати, що самостійність, насамперед, виявляється в здатності особистості з власної ініціативи організовувати діяльність, ставити мету, а за потреби, вносити зміни в поведінку. Самостійна особистість не чекає підказок, указівок, вона активно обстоює власні погляди, здатна виступити організатором і повести за собою для реалізації поставленої мети.

Крім того, більшість тлумачень дефініції «самостійність» розкривається через взаємозв'язок її з іншими вольовими рисами особистості – активністю, ініціативністю, цілеспрямованістю, рішучістю, наполегливістю, відповідальністю, упевненістю в собі, що дає підстави характеризувати її як інтегровану якість особистості, формування якої є складним процесом.

Багатоаспектність підходів у визначенні сутності категорії «самостійність» зумовив пошук раціональних підходів щодо оцінювання рівнів сформованості окресленої якості у студентів медичних коледжів на констатувальному етапі експерименту. Це завдання вдалося вирішити за допомогою наукових принципів кваліметрії – науки про кількісне вимірювання якісних характеристик [1]. На основі класичних кваліметричних моделей нами розроблено факторно-критеріальну модель оцінки рівнів сформованості самостійності.

Установлено, що самостійність як складне цілісне явище характеризується трьома окремими факторами або критеріями, а саме: когнітивно-інформаційним, мотиваційно-ціннісним, діяльнісно-поведінковим. Кожен критерій має свою вагу в межах одиниці, тобто в її частках. Причому сама одиниця символізує вищий прояв самостійності або, якщо говорити мовою кваліметрії, якість у цілому.

Розробка факторно-критеріальної моделі оцінки рівнів сформованості самостійності передбачала визначення експертами вагомості кожного фактору шляхом ранжування. Після обробки даних спочатку за інтервалами, а потім на підставі визначення середньої величини стосовно кожного інтервалу було ранжовано фактори, які за вагомістю розташувались у такому порядку (див. табл. 1).

Таблиця 1

Ранжування факторів дефініції «самостійність» за їх вагомістю

№	Фактор (Ф)	Вагомість фактору (М)
1.	Когнітивно-інформаційний	0,23
2.	Мотиваційно-ціннісний	0,41
3.	Діяльнісно-поведінковий	0,36
	Разом	1,00

Невід'ємним елементом кваліметричної моделі оцінки рівнів сформованості самостійності є визначення простих властивостей факторів, тобто тих показників, які з одного боку, найадекватніше характеризують кожен фактор, а з другого – легко піддаються спостереженням, а тому є оцінюваними. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження [2; 4; 5; 6] нами було складено перелік показників кожного фактора (див. табл. 2).

Таблиця 2.

Перелік показників, що характеризують фактори (критерії) самостійності

№	Фактор (Ф)	Вагомість фактору (М)	Показники
1.	Когнітивно-інформаційний	0,23	<ul style="list-style-type: none"> • Сформованість знань про сутнісні характеристики самостійності; • Усвідомлення значення самостійності для виконання професійних обов'язків; • Наявність незалежних суджень з основних життєвих і професійних питань
2.	Мотиваційно-ціннісний	0,41	<ul style="list-style-type: none"> • Сформованість потреби в осмисленні власної діяльності, її ціннісного змісту; • Відкритість по відношенню до нового; • Здатність до саморегуляції; • Прагнення до професійно-особистісної самореалізації
3.	Діяльнісно-поведінковий	0,36	<ul style="list-style-type: none"> • Цілеспрямованість; • Ініціативність; • Наполегливість; • Рішучість; • Упевненість; • Відповідальність
	Разом	1,00	

Логічним продовженням у створенні моделі оцінки рівнів сформованості самостійності стало виявлення вагомості показників кожного фактора (m) шляхом експертної оцінки. Після обробки даних і зведення їх до єдиної системи обчислення, здобуто такі ранжовані ряди вагомостей або значущості показників (див. табл. 3).

Таблиця 3

**Модель кваліметричного підходу оцінки
рівнів сформованості самостійності**

№	Фактор (Ф)	Вагомість фактору (М)	Показники	Вагомість показник a(m)	Коефіцієнт відповідності (ступінь реалізації) (v)
1.	Когнітивно-інформаційний	0,23	<ul style="list-style-type: none"> • Сформованість знань про сутнісні характеристики самостійності; • Усвідомлення значення самостійності для виконання професійних обов'язків; • Наявність незалежних суджень з основних життєвих і професійних питань 	0,26 0,38 0,36	
2.	Мотиваційно-ціннісний	0,41	<ul style="list-style-type: none"> • Сформованість потреби в осмисленні власної діяльності, її ціннісного змісту; • Відкритість по відношенню до нового; • Здатність до саморегуляції; • Прагнення до професійно-особистісної самореалізації 	0,3 0,22 0,25 0,23	
3.	Діяльнісно-поведінковий	0,36	<ul style="list-style-type: none"> • Цілеспрямованість • Ініціативність; • Наполегливість; • Рішучість; • Упевненість; • Відповідальність 	0,14 0,16 0,13 0,18 0,20 0,19	
	Разом	1,00			

Дані таблиці 3 дають підстави говорити про створення попереднього варіанта факторно-критеріальної моделі оцінки рівнів сформованості самостійності особистості.

Як відомо, показники кожного фактора характеризуються певними ознаками. Ці ознаки були взяті за основу для визначення ступеня прояву (реалізації) кожного показника в студентів контрольної (75 осіб) та експериментальної (80 осіб) груп. Нами була прийнята така шкала оцінки кожного показника (див. табл. 4)

Таблиця 4

Шкала оцінки ступеня прояву (реалізації) показників самостійності

Діапазон кількісних оцінок	Ознаки показника	Рівень прояву	К-сть студ. Е. гр.	%	К-сть студ К. гр.	%
1,00–0,75		Високий				
0,74–0,5		Середній				
0,49–0,0		Низький				

Кількісні та якісні зміни показників визначених критеріїв простежувалися на основі обчислення коефіцієнта відповідності (v), який визначався за формулою $D_{BC} + K_{BB} + D_{CC} + K_{BC} + D_{HC} + K_{BH}$, де D_{BC} , D_{CC} , D_{HC} – усереднений діапазон кількісних оцінок високого, середнього й низького рівнів; K_{BB} , K_{BC} , K_{BH} – кількість студентів кожного рівня у відносних одиницях щодо відсотку [6].

Для одержання достовірної інформації про рівень сформованості й міру вияву самостійності у студентів експериментальної та контрольної груп на констатувальному етапі експерименту ми використали комплекс методик. Так, коефіцієнт відповідності Φ_1 за показником «сформованість знань про сутнісні характеристики самостійності» було визначено на основі ранжування студентами морально-духовних цінностей; «усвідомлення значення самостійності для виконання професійних обов'язків» – на основі проведеного інтерв'ю; «наявність незалежних суджень з основних життєвих і професійних питань» – за допомогою тестового опитувальника Ф. Картера. Показники мотиваційно-ціннісного критерію (Φ_2) досліджувалися завдяки використанню методики Б. Басса («Орієнтаційна анкета»), діагностування особистісної креативності й опитувальників В. Моросанової «Стильові особливості саморегуляції поведінки» й «Диспозиційна характеристика саморозвитку особистості (ДХСО)». Діагностування студентів з метою визначення міри вияву показників діяльнісно-поведінкового критерію здійснювалося за методикою, розробленою Л. Уманським, І. Френкелем, А. Лутошкіним [7; 8; 9].

Для підрахунку усередненого коефіцієнта відповідності (ступеню реалізації) за кожним окремим фактором (наприклад, Ф.1) для контрольної та експериментальної груп ми скористалися формулою $\Phi_1 = M_1 * (m_1v_1 + m_2v_2 + m_3v_3)$.

В узагальненому вигляді модель кваліметричного підходу до оцінки рівнів сформованості самостійності студентів експериментальної та контрольної груп за результатами діагностування представлено в таблиці 5.

Таблиця 5

Кваліметрична модель оцінки рівнів сформованості самостійності студентів контрольної й експериментальної груп на констатувальному етапі експерименту

№	Фактор (Ф)	Вагомість фактору (М)	Показники	Вагомість показник а(м)	(v) Е.гр	(v) К. гр
1.	Когнітивно-інформаційний	0,23	• Сформованість знань про сутнісні характеристики самостійності;	0,26	0,48	0,47
			• Усвідомлення значення самостійності для виконання професійних обов'язків;	0,38	0,42	0,43
			• Наявність незалежних суджень з основних життєвих і професійних питань	0,36	0,47	0,48
2.	Мотиваційно-ціннісний	0,41	• Сформованість потреби в осмисленні власної діяльності, її ціннісного змісту;	0,3	0,51	0,51
			• Відкритість по відношенню до нового;	0,22	0,48	0,49
			• Здатність до саморегуляції;	0,25	0,47	0,46
			• Прагнення до професійно-особистісної самореалізації	0,23	0,53	0,54
3.	Діяльнісно-поведінковий	0,36	• Цілеспрямованість	0,14	0,48	0,50
			• Ініціативність;	0,16	0,51	0,52
			• Наполегливість;	0,13	0,52	0,53
			• Рішучість;	0,18	0,52	0,56
			• Упевненість;	0,20	0,47	0,45
			• Відповідальність	0,19	0,48	0,47
	Разом	1,00			0,45	0,46

Загальна кількісна оцінка рівнів сформованості самостійності студентів контрольної та експериментальної груп відповідає середньо виваженій арифметичній залежності такого вигляду: $\Phi = \Phi_1 + \Phi_2 + \Phi_3$

Звідси $\Phi. E. гр = 0,10 + 0,19 + 0,16 = 0,45$;

$\Phi. K. гр. = 0,10 + 0,19 + 0,17 = 0,46$.

Відповідно до прийнятого діапазону кількісної оцінки рівнів сформованості самостійності усереднений показник її прояву як для експериментальної групи (0,45), так і для контрольної групи (0,46), знаходиться в межах 0,49 – 0,0. Отже, рівень прояву самостійності студентів контрольної та експериментальної груп на констатувальному етапі експерименту низький.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, результати нашого обстеження дають підстави аргументовано стверджувати, що самостійність як інтегральна якість особистості, ще не набула ознак стійкої якості у студентів вищих медичних навчальних закладах I–II рівнів акредитації. Тому завдання формувального етапу експерименту полягатимуть у практичній перевірці педагогічних умов формування самостійності студентської молоді в період фахової підготовки в медичному коледжі, як-от: включення студентів у різні види самостійної роботи; моделювання професійно-орієнтованих ситуацій, завдань, що вимагають нестандартного підходу до їх розв'язання; організації цілеспрямованої роботи з формування ціннісних орієнтацій студентів з метою усвідомлення останніми значущості самостійності для виконання професійних обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азгольдов Г. Г. О квалиметрии / Г. Г. Азгольдов, Э. П. Райхман. – М., 1973.
2. Ващенко Т. Г. Діагностика моральних цінностей особистості школярів / Т. Г. Ващенко // Рід. шк. – 1996. – № 2. – С. 24.
3. Гласе Д. Статистические методы в педагогике и психологии / Д. Гласе, Д. Стенли. – М., 1976.
4. Дидусь Н. И. Формирование самостоятельности как профессионального значимого качества личности будущего учителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. И. Дидусь ; Одесский госуд. пед. ин-т им. К.Д. Ушинского. – Одесса, 1987.
5. Жарова Л. В. Учить самостоятельности: Книга для учителя / Л. В. Жарова. – М., 1993. – 205 с.
6. Зеленський Р. М. Факторно-критеріальна модель оцінювання рівня сформованості відповідальності / Р. М. Зеленський. // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – Запоріжжя, 2011. – № 16 (69). – С. 72–79.
7. Картер Ф. Тесты оценки личности, склонностей и интеллекта / Ф. Картер. – СПб. : Питер, 2005. – 207 с.
8. Пономарева М. А. Психологическая диагностика личности: теория и практика / М. А. Пономарева. – Минск : Изд-во Гревцева. 2008. – 239 с.
9. Ратанова Т. А. Психодиагностические методы изучения личности : учеб. пособ. / Т. А. Ратанова. – М. : Моск. псих-соц. ин-т, 2000. – 263 с.

РЕЗЮМЕ

Коваленко Е. О. Факторно-критериальная модель оценивания уровней сформированности самостоятельности у студентов медицинских колледжей.

В статье определены подходы ученых к раскрытию сущности дефиниции «самостоятельность»; обоснованы критерии и показатели указанного качества; с учетом научных принципов квалиметрии разработана факторно-критериальная модель оценки уровней сформированности самостоятельности; определен уровень реализации исследуемого качества у студентов медицинских колледжей на констатирующем этапе эксперимента.

Ключевые слова: самостоятельность, студенты, оценивание, уровни, факторно-критериальная модель, медицинский колледж.

SUMMARY

Kovalenko O. The factorial and criterial model for evaluating the levels in forming students' self-dependence of medical schools.

The article deals with the scientists' approaches to the determination of the essence of the definition named «self-dependence» such as: a trait defining the attitude of the personality to what he is doing (N. Levitov, L. Pimenova, V. Selivanov); an activity feature of the personality (H. Schukina); an ability to systematize, plan, govern their activity without strange assistance and immediate guidance (I. Petkova, Z. Reshetova, K. Platonov); the way of personality self-control (L. Rostovetska) etc. However, despite the diversity of approaches to the scientists' characterization of definition of «self-dependence», most of them reach a consensus on its component such as the willingness of the individual to the activity and active manifestation of this commitment. We define that the independence is primarily manifested in the ability of the individual on his own initiative to organize activities, set goals, and if it is necessary, to make changes in behavior. Self-identity does not expect tips, instructions, he/she actively defends own views, can be an organizer and lead others to achieve this goal.

There are many interpretations of the definition «self-dependence» which are revealed through its relationship with strong-willed personality traits such as activity, initiative, dedication, determination, perseverance, self-confidence, which give reason to characterize it as a quality integrated personality.

The criteria and indices expressing students' mentioned quality of medical schools are given: cognitive and informative criterion (knowledge formation of essential self-dependence characteristics; realisation of the self-dependence meaning for performing professional duties; availability of the independent judgments on the main life and professional issues); motivational and value criterion (formation of the need reflecting own activity, its value contents; openness to the new things; ability to self-control; aspiration for professional and personal self-control); activity-behavioral criterion (purposefulness, initiative, perseverance, determination, confidence, responsibility). Taking into consideration the scientific concepts of qualimetry the factorial and criterial model for evaluating the levels in forming self-dependence is signed. A set of adequate methods is used to obtain reliable information about the formation level and measure expressing students' independence in experimental and control groups on the stated stage within the experiment. In accordance with the accepted range of quantitative valuation of the levels in forming self-dependence an averaged index of its expression for both experimental group (0,45) and control one (0,46) on the stated stage within the experiment was within 0,49-0,50 corresponding a low level.

Key words: self-dependence, the students, evaluation, the levels, the factorial and criterial model, medical school.